

## הטרמינולוגיה של ניצחון צבאי מוחלט בעולם המקרא

### תקציר

במקרא ובמזרח הקדום יש תיאורי ניצחונות מושלמים שבהם כל זכר או כל איש נהרגים. אולם מהמקרא עצמו ומכתבים מאוחרים ממנו עולה שלא כל איש זכר נהרגו. גם בתיאורי הריגת עיר שלמה או עם שלם מתברר לא פעם שלא רק נשים וילדים נשארו בחיים אלא גם גברים.

הצעת המחקר היא שתיאורי רצח המוני מנוסחים בטרמינולוגיה צבאית. משמעו של תיאור כזה הוא נטרול מוחלט של הכוח הלוחם של העם או של העיר. ההיגיון שבניסוחים כאלה הוא שעם חידלון הכוח הצבאי של עיר או של עם גם הישות הפוליטית חדלה להיות ישות עצמית. מכאן ואילך הכובש מכתוב הכול. לכן אפשר לומר שכל האזרחים אינם בחיים (כלומר אינם מסוגלים לבטא את ישותם העצמית).

כאשר גם האוכלוסייה האזרחית נרצחת הדבר עולה מהקשר הסיפור.

### מילות מפתח:

כיבוש; חרם; רצח עם; מלחמות בישראל ובמזרח הקדום.

## הקדמה

במקרא יש תיאורי ניצחונות מושלמים, ובהם כל זכר או כל איש נהרגים. אולם בדיון מאוחר לכתבים אלו לפי הכרונולוגיה הפנימית של המקרא לא כל איש זכר נהרגים. התופעה חוזרת על עצמה גם בתיאורי הריגת עיר שלמה או עם שלם: מתברר לא פעם שלא רק נשים וילדים נשארו בחיים, אלא גם גברים.

הפרשנות לתופעה זו נחלקת לשתי קבוצות:<sup>1</sup> פרשנות מילולית ונקודתית ופרשנות ציורית והרמונית.<sup>2</sup>

במאמר זה אבדוק אם המקרא עצמו מגיש את המפתח לסוג הפרשנות המתאימה למקרים אלו.

הצעתי היא שבתקופת המקרא השתמשו בשפה 'פוליטית-צבאית'.<sup>3</sup> בשפה זו מונחים אזרחיים יום-יומיים קיבלו משמעות אחרת בעת משברים פוליטיים מלווי אלימות, בבחינת 'המלחמה אינה אלא המשך המדיניות הפוליטית באמצעים אחרים'.<sup>4</sup> לכן מהלך פוליטי כוחני, החל בשלבי ניסוח חוקי המלחמה וכלה בסיכום המהלך כולו ובתיאור הניצחון, מובע בשפה 'פוליטית-צבאית' מיוחדת.

תיאורי רצח המוני מנוסחים גם הם בטרמינולוגיה צבאית. משמעו של תיאור כזה הוא נטרול מוחלט של הכוח הלוחם של העם או של העיר. ההיגיון שבניסוחים כאלה הוא שעם חידלון הכוח הצבאי של עיר או של עם, גם הישות הפוליטית חדלה להיות ישות עצמית. מכאן ואילך הכובש מכתוב הכול. לכן אפשר לומר שהאזרחים אינם בחיים (כלומר אינם מסוגלים לבטא את ישותם העצמית).

כך גם ב'חזון העצמות היבשות' שביחזקאל פרק ל"ז. הנביא רואה עצמו עומד בבקעה מלאה בעצמות אדם יבשות. מלאך אלוהים מגלה לנביא שאלו הם בני ישראל בגלות. הם בחיים מבחינה ביולוגית, אבל 'מתים' מבחינה לאומית.<sup>5</sup> הנביא רואה בהם אנשים מתים (יח' ט 8–9; לג 10). מוטיב 'העצמות היבשות' מבטא במקרא אובדן מרץ וחיוניות.<sup>6</sup>

וכן, מגדרה של המילה 'עבד' בלטינית הוא 'ניטרלי', לא זכר ולא נקבה, אלא 'דבר', *res* – הם אינם עוד 'בני אדם'. השוו': 'אמר רבי אלעזר: כל אדם שאין לו קרקע אינו אדם שנא' "השמים שמים לה" והארץ נתן לבני אדם" (תה' קטו 16).<sup>7</sup>

- 
- \* אני חב תודה לפרופ' ב"ד לרנר על חלק מהמקורות המקראיים שמצאתי במאמרו B. D. Lerner, 'Saul and Genocide', *Jewish Biblical Quarterly*, 42, 1 (2014), pp. 39–44.
1. T. Visi, 'The Early Ibn Ezra Supercommentaries: A Chapter in Medieval Jewish Intellectual History', Ph.D. dissertation, Central European University, 2006, pp. 13–14.
  2. יש שתי גישות מחקריות קוטביות בנוגע להבנת 'שפת המלחמה' המסופוטמית. האחת רואה בה שפת דימויים שמטרתה פוליטית-תעמולתית ואינה משקפת אמת היסטורית. על גישה זו ראו לדוגמה: M. Zimmermann, 'Violence in Late Antiquity: Reconsidered', H. A. Drake (ed.), *Violence in Late Antiquity: Perceptions and Practices*, Burlington 2006, p. 344; A. Berlejung, 'Gewalt ins Bild gesetzt: Kriegsdarstellungen auf neuassyrischen Palastreliefs', *Bibel und Kirche*, 60 (2005), p. 205. הגישה השנייה, רואה בה תיאור מציאות אובייקטיבית. על גישה זו ראו: P. A. Kruger, 'Women and War Brutalities in the Minor Prophets: The Case of Rape', *OTE* 27.1 (2014), pp. 147–176; P. B. Kern, *Ancient Siege Warfare*, Bloomington 1999, p. 69; W. Mayer, *Politik und Kriegskunst der Assyrier*, Münster 1995, p. 51. ויש שנקטו דרך ביניים, לדוגמה E. Reiner, 'The Reddling of Valerian', *The Classical Quarterly* 56.1 (2006), p. 329.
  3. K. L. Younger, *Ancient Conquest Accounts: A Study in Ancient Near Eastern and Biblical History Writing*, Sheffield 1990; L. L. Rowlett, *Joshua and the Rhetoric of Violence: A New Historicist Analysis*, Sheffield 1996, pp. 49–155, esp. 49, 71.
  4. C. von Clausewitz, 'Der Krieg ist eine bloße Fortsetzung der Politik mit anderen Mitteln', *Vom Kriege*, Berlin 1832, Buch 1, Kapitel 1, Abschnitt 24. התרגום מגרמנית הוא של כתוב המאמר, א"ז. (<http://www.clausewitz.com/readings/VomKriege1832/Book1.htm#1-1>)
  5. 'ויאמר אלי, כן אדם: העצמות (היבשות) האלה, כל בית ישראל הקמה. הנה אמרים: יבשו עצמותינו ואבדה תקנתנו נגזרנו לנו' (יח' 11). להסבר נבואה זו ראו: ר' כשר, *יחזקאל כה-מה*, תל אביב-ירושלים תשס"ד, עמ' 704, 718; M. V. Fox, 'The Rhetoric of Ezekiel's Vision of the Valley of the Bones', *HUCA* 51 (1980), pp. 1–15.
  6. ראו: תה' ו 3, משי' יז 22, איוב כ 11.
  7. בבלי, יבמות סג ע"א.



## הטקסטים והממצאים

### מלחמת מדיין

בתיאור הניצחון של בני ישראל על מדיין<sup>15</sup> הניצחון מוחלט, אף גבר אחד לא נשאר חי: 'וַיִּצְבְּאוּ עַל מִדְיָן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וַיְהִרְגוּ כָּל זָכָר' (במ' לא 7).<sup>16</sup>

לפי קריאה זו מה רבה ההפתעה<sup>17</sup> כאשר אנחנו קוראים בהמשך הפרק נזיפה של משה בחיילי ישראל: 'הֲרָגוּ כָּל זָכָר בְּטָף' (שם 17).<sup>18</sup>

אולם גם כעת לא כולם נהרגו. הרי מסופר בספר שופטים שמדיין ועמלק פלשו בהמוניהם לתוך שטח ישראל ודיללו אותו: 'וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל הָרַע בְּעֵינֵי ה' וַיִּתְּנֵם ה' בְּיַד מִדְיָן שִׁבְעַת שָׁנִים. וַתָּעַז יַד מִדְיָן עַל יִשְׂרָאֵל [...] וַיִּדַּל יִשְׂרָאֵל מֵאֵד מִפְּנֵי מִדְיָן' (שופ' ו 1-2, 6). צבא מדיין היה גדול מאוד ומנה לפחות מאה ושלושים אלף איש.<sup>19</sup> הוא היה חזק עד כדי כך שבאחד הקרבות הם הצליחו להרוג את אחי גדעון, שכנראה היו חלק מההנהגה הצבאית הישראלית: 'וַיֹּאמֶר אֶל זָבָח וְאֶל צִלְמֶנֶעַ אֵיפֹה הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִרְגָתֶם בְּתַבּוּר וַיֹּאמְרוּ כָמוֹךְ כָמוֹכֶם אָחֶד כָּתָר בְּנֵי הַפְּלֶגֶ. וַיֹּאמֶר אַחִי בְנֵי אִמִּי הֵם' (שופ' ח 18-19).

המדיינים היו קיימים גם בימי ישעיהו, והוא מנבא שלעתיד לבוא 'שִׁפְעַת גְּמִלִים תִּכְסֹּף בְּכִרִי מִדְיָן וְעִפָּה כָּלֶם מִשְׁבָּא יִבְאוּ זָהָב וְלִבְנָה וְשִׂאוּ וְתִהְיֶה ה' יִבְשָׁרוּ' (יש' ס 6).<sup>20</sup>

מילגרם פותר את הבעיה בקביעה שבני ישראל נלחמו נגד שבט מדייני אחד בלבד.<sup>21</sup> רק בו התורה עוסקת, ורק אותו החריבו עד תומו. יש לשים לב לתובנה שעליה נשען הסברו – כאשר המקרא דן בהריגת עם הכוונה היא אך ורק לאנשי הקבוצה שנלחמים נגדה.

הוא לא הוכיח את דבריו ומדובר בהשערה בלבד, ולכן יש לבדוק את סבירותה.

- הטרימינולוגיה של סיפור מלחמת מדיין היא צבאית-פוליטית מסופוטמית. בשפה זו 'השמדת עם' משמעה השמדת הכוח הצבאי שלו.<sup>22</sup> כאשר מדובר גם בהשמדת האוכלוסייה האזרחית הדבר נלמד מההקשר הספרותי.<sup>23</sup>

15. לא נמצא עד היום מקור חוץ מקראי מתקופת המקרא המזכיר בוודאות את מדיין. הם מוזכרים אצל י' בן מתתיהו (קדמוניות היהודים, מהדורת א' שליט, ירושלים תש"ד, א, טו, א, עמ' 26: 239), בקוראן (ז 85-93; ט 70; יא 84-95; כ 40; כב 44; כד 22; 45; כט 36) ואולי אצל תגלת-פלסר השלישי ואצל סרגון (י' אפעל, 'עיפה', אנציקלופדיה מקראית, ו, עמ' 214-215). פרט ליוספוס, האזכורים אינם עוסקים באזור הגאוגרפי שחיו בו. לתיחום שטח המחיה של המדיינים ראו גם: י' ליוור, 'מדיין, מדיני', אנציקלופדיה מקראית, ד, עמ' 686-691.

16. 'היה בזה כעין חרם' (י"ש ליכט, פירוש על ספר במדבר - יא-כא), ערך ש' אחיטוב, ירושלים תשנ"ה, עמ' 119). 'כל הזכרים הבוגרים בצד המנוצח נהרגים' (א' קופילוביץ, 'תורת המלחמה – עיון בסיפור מלחמת ישראל ומדיין (במ' לא)', שנתון לחקר המקרא והמזרח הקדום, כג (תשנ"ד), עמ' 24). הסיבה שבגינה רצחו את כל הזכרים היא כי לא הייתה לצד המנוצח היכולת לשלוח בהם לאורך זמן (I. J. Gelb, 'Prisoners of War in Early Mesopotamia', *Journal of Near Eastern Studies*, 32.1-2 (1973), pp. 71-72, 95).

17. קריאה ביקורתית של לשון הסיפור לא העלתה רובדי לשון מגוונים, ולכן גם לפי גישה מחקרית זו הטקסט כולו אחיד. ראו: B. A. Levine, *Numbers 21-36: A New Translation with Introduction and Commentary*, New York 2000, p. 445; J. S. Baden, *The Composition of the Pentateuch: Renewing the Documentary Hypothesis*, New Haven 2012, p. 177.

18. 'מסתבר שהלוחמים לא הרגו את הילדים ומשה תבע חומרה יתירה זו' (ליכט [לעיל הערה 16], עמ' 121).

19. 'וַיִּבְחַר וַיִּצְמַח עַמָּם כְּחֹמֶשׁ עֶשְׂרֵי אֶלֶף פֶּל הַנּוֹתָרִים מִכָּל מִקְנֵה בְנֵי קֵדָם וְהַנִּפְלִיִּם מֵאֶה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אִישׁ שֶׁלֶף חֶרֶב' (שופ' ח 10). אמית קובעת שהמספר מוגזם ללא ספק. אולם היא אינה מסבירה מדוע ואינה תומכת את דבריה בעובדה כלשהי (י' אמית, שופטים: עם מבווא ופרוש, תל אביב תשנ"ט, עמ' 150). וכך אומנם נהגו המצרים (ראו להלן הערה 82).

20. המחקר הביקורתי קושר את סיפור מדיין בספר במדבר למקור P, את מלחמת גדעון במדיין לתקופה שאחר D ואת ישעיהו ס 6 לישעיהו השלישי של ימי חגי וזכריה. היות שמדיין הייתה קיימת עד תקופת מוחמד לפחות, והוא מזכירם פעמים מספר בקוראן (ראו לעיל הערה 15), הרי גם לפי ההנחה שמחברי מקור אחד לא הכירו את שאר המקורות, לכל הדעות הם הכירו את הסביבה וידעו שמדיין לא הושמדה כליל. ראו: G. B. Gray, *A Critical and Exegetical Commentary on Numbers* (ICC), Edinburgh (1956), pp. 418-419; A. G. Auld, 'Gideon: Hacking at the Heart of the Old Testament', *Vetus Testamentum*, 39 (1989), pp. 257-267; A. Schüle, 'Isaiah 56-66', L. S. Tiemeyer (ed.), *The Oxford Handbook of Isaiah*, New York 2021, pp. 128-141.

21. J. Milgrom, *The JPS Torah Commentary: Numbers* (English and Hebrew Edition), Philadelphia 2003, pp. 257, 490-491.

22. דה"א יד 11-16; דה"א כ 1-3; דה"ב כא 9-10; דה"ב כח 5-17.

23. 'וַיִּבְאוּ אֵלָה הַכְּתוּבִים בְּשִׁמּוֹת בִּימֵי יְחֻזְקָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּכּוּ אֶת אֶהֱלִיָּהּ וְאֶת הַמַּעֲוִיִּים אֲשֶׁר נִמְצְאוּ שָׁמָּה וַיַּחֲרִימֵם עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּשְׁבּוּ תַּחְתֵּיהֶם כִּי מָרְעָה לְצִאֲנֵם שָׁם. וּמֵהֶם מִן בְּנֵי שִׁמְעוֹן הָלְכוּ לְהָר שְׁעִיר אֲנָשִׁים חָמֵשׁ מֵאוֹת וּפְלִטָּהּ וַנִּעְרְוָהּ וַרְפָּהּ וַעֲזִיָּאל בְּנֵי יִשְׁעִי בְּרָאשָׁם. וַיִּכּוּ אֶת שְׂאִירֵי הַפְּלִטָּה לַעֲמֹלֶק וַיִּשְׁבּוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה' (דה"א ד 41-43).

- הסיפור בנוי מרכיבי הסוגה הצבאית פוליטית מסופוטמית:
  - הצו האלוהי: 'נָקָם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים' (במ' לא 2).<sup>24</sup>
  - כינוס הכוחות: 'וַיֵּדְבֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם לֵאמֹר הִחְלְצוּ מֵאִתְּכֶם אֲנָשִׁים לְצָבָא וְיִהְיוּ עַל מִדְיָן לְתֵת נִקְמַת ה' בְּמִדְיָן. אֵלֶיךָ לַמָּטָה אֵלֶיךָ לַמָּטָה לְכָל מִטּוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלָחוּ לְצָבָא. וַיִּמְסְרוּ מֵאֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל אֵלֶיךָ לַמָּטָה שְׁנַיִם עָשָׂר אֵלֶיךָ חִלּוּצֵי צָבָא' (שם 3-5).<sup>25</sup>
  - מעבר ממקום למקום: 'וַיִּשְׁלַח אֹתָם [...] וַיִּצְבְּאוּ עַל מִדְיָן' (שם 6-7).<sup>26</sup>
  - נוכחות המנהיג: 'וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה [...] וְאֵת פִּינְחָס בֶּן אֱלֶעָזָר הַכֹּהֵן לְצָבָא [...] כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה' (שם).<sup>27</sup>
  - הקרב: 'וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר. וְאֵת מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל חִלְיָהֶם אֶת אֹיוֹ וְאֵת רָקֶם וְאֵת צוּר וְאֵת חוּר וְאֵת רַב־עַמֶּשֶׁת מַלְכֵי מִדְיָן וְאֵת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הָרְגוּ בְּחָרֶב' (שם 7-8).<sup>28</sup>
  - תוצאות הקרב: 'וַיֵּשְׁבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת נָשֵׁי מִדְיָן וְאֵת טַפָּם וְאֵת כָּל בְּהֵמָתָם וְאֵת כָּל מִקְנֵהֶם וְאֵת כָּל חֵילֵם בָּזְזוּ. וְאֵת כָּל עֲרֵיהֶם בְּמוֹשְׁבֵתָם וְאֵת כָּל טִירְתָּם שָׂרְפוּ בָאֵשׁ. וַיִּקְחוּ אֶת כָּל הַשָּׁלָל וְאֵת כָּל הַפְּלִקוֹן בְּאֶדָם וּבַבְּהֵמָה. וַיָּבֵאוּ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֱלֶעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשְּׁבִי וְאֵת הַפְּלִקוֹן וְאֵת הַשָּׁלָל אֶל הַפְּחָנָה אֶל עֶרְבַת מוֹאָב אֲשֶׁר עַל יַרְדֵּן יַרְחוֹ' (שם 9-12).<sup>29</sup>
- הסיפור משתמש בשפה צבאית:
  - הביטוי 'נָקָם נִקְמַת' משמש הצדקה ליציאה לקרב, בעיקר אצל מלכי חת.<sup>30</sup>
  - 'וַיִּצְבְּאוּ' – מהשורש צב"א – לצאת למלחמה, לקרב. נמצא גם בהמשך, הפועל נדיר במקרא.<sup>31</sup>
- מספר חיילי בני ישראל היה 12,000.<sup>32</sup> בדרך כלל במלחמה הצבא הגדול מנצח, בהנחה שלשני הצדדים יכולת קרב זהה.<sup>33</sup> נלמד מכאן שאם מדובר בקרב של צבא נגד צבא, היה צבא מדיין קטן מצבא ישראל. אבל היות שלא כתוב שהיה קרב של צבא נגד צבא, אפשר שהמדיינים לא התכוננו למלחמה, וחיילי ישראל פשטו על קבוצת יישובים קטנים של מדיינים שישבו בקרבת חניית ישראל.
- אפשר לאמוד את אוכלוסיית מדיין מתוך אומדן השלל שנפל בידי בני ישראל, בעיקר מספר הבנות הלא נשואות, דהיינו בנות מתחת לגיל 13. זהו גיל הבגרות המינית של ילדה.<sup>34</sup> והגיל שממנו ואילך התמתנה מיתת הילדים ושיעורה היה השיעור הקבוע של האוכלוסייה הבוגרת, עשרה אחוזים. מספר הילדות

24. ראו בין השאר: Tiglath-Pileser I; Thutmose III; Nebuchadnezzar (I) (Younger [supra fn. 3], pp. 87; 91-93; 217-218; 236-237; 258).

25. Younger (supra fn. 3), pp. 73, 133.

26. Younger (supra fn. 3), pp. 73, 133.

27. Younger (supra fn. 3), pp. 73, 133.

28. Younger (supra fn. 3), pp. 75, 134-135.

29. Younger (supra fn. 3), pp. 75, 135.

30. Younger (supra fn. 3), pp. 105, 129.

31. מ"צ סגל, **תורה נביאים וכתובים**, תל אביב תשי"ג, תורה, עמ' סד; HALOT 3, p. 994a-b. לפי אבן-שושן שורש זה נמצא סך הכול 14 פעמים במקרא ('צבא', **קונקורדנציה חדשה לתורה נביאים וכתובים**, ירושלים תש"מ, עמ' 972). ראו גם: Younger (supra fn. 3), pp. 87, 223.

32. 'וַיֵּדְבֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם לֵאמֹר הִחְלְצוּ מֵאִתְּכֶם אֲנָשִׁים לְצָבָא וְיִהְיוּ עַל מִדְיָן לְתֵת נִקְמַת ה' בְּמִדְיָן. אֵלֶיךָ לַמָּטָה אֵלֶיךָ לַמָּטָה לְכָל מִטּוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלָחוּ לְצָבָא. וַיִּמְסְרוּ מֵאֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל אֵלֶיךָ לַמָּטָה שְׁנַיִם עָשָׂר אֵלֶיךָ חִלּוּצֵי צָבָא [...] וַיִּצְבְּאוּ עַל מִדְיָן כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר' (במ' לא 3-7).

33. M. Osipov, *The influence of the Numerical Strength of Engaged Forces on their Casualties*, Translated by R. L. Helmbold and A. S. Rehm, Bethesda 1991, Preface p. 1; F. W. Lanchester, 'Mathematics in Warfare', *The Word of Mathematics*, 4 (1956), pp. 2138-2157.

34. 'וְכָל אִשָּׁה יָדְעַת אִישׁ לְמִשְׁכַּב זָכָר הָרְגוּ. וְכָל הַטָּף בְּנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ מִשְׁכַּב זָכָר הִקְיָו לָכֶם' (במ' לא 17-18). לפי רות גיל הנישואין של רוב הבנות במסופוטמיה היה 14-20 בערך (M. T. Roth, 'Age at Marriage and the Household: A Study of Neo-Babylonian and Neo-Assyrian Forms', *Comparative Studies in Society and History*, 29, 4 (1987), pp. 715-747, esp. 737).

המתאימות לקריטריון היה 32,000.<sup>35</sup> היות שאנחנו יודעים מהו יחס הבנים-בנות בערך<sup>36</sup> ואת גרף תוחלת החיים של אנשי האזור באותה תקופה,<sup>37</sup> אפשר לחשב את גודל האוכלוסייה המדיינית הבוגרת שבני ישראל לחמו נגדה.

לכן מספר בנות ה'13 היה 3,334<sup>38</sup>, מספר בני ה'13 היה 3,233 ומספרם בגיל 20 היה 2,909. בהנחה שגודל האוכלוסייה לא השתנה הרבה באותה תקופה, מספר החיילים בני 20-27<sup>39</sup> היה 20,363. מספר זה תואם את כמות הצאן שנלקח שלל.<sup>40</sup> אם מספר המשפחות היה בערך 48,495, כמספר הגברים המבוגרים (בני 13-27) אז לכל משפחה היו 13 ראשי צאן. האוכלוסייה הבוגרת מנתה בערך 96,900 איש ואישה. זהו עם, לא שבט. כי הערכת גודל האוכלוסייה הכנענית בתקופת הברונזה המאוחרת היא 597,000 אנשים.<sup>41</sup> לפי המקרא אוכלוסייה זו הייתה מורכבת משבעה עמים. לכן גודלו של כל עם היה בערך 85,000 אנשים בממוצע.

1. לפי מחקרם של ברושי ושל פינקלשטיין,<sup>42</sup> חיו בארץ ישראל במאה השמינית לפנה"ס בערך 403,000 נפש. לפי המקרא עם ישראל היה מורכב משנים עשר שבטים. לכן בכל שבט היו 33,500 איש ואישה בממוצע.
2. בני ישראל הרגו את חמשת מלכי מדיין.<sup>43</sup> מספר זה מורה על חמישה שבטים, ולא על שבט אחד בלבד. השוו לכן את רשימת היחס שבבראשית, שבה למדיין, האב המייסד, יש חמישה בנים.<sup>44</sup>
3. אם נניח שגודלם של חמשת השבטים היה בערך שווה, אז כל שבט מנה בערך 9,699 גברים. להשוואה, שבט יהודה היה הגדול בשבטים במסעי המדבר. במפקד הראשון הוא מנה 74,600 איש.<sup>45</sup>
4. היות שהיחס הכולל בין חיילי ישראל לחיילי מדיין היה 12,000-20,363 לטובת המדיינים, לא התקיים קרב בין שני הצבאות, כי אז היו בני ישראל נוחלים תבוסה קשה.<sup>46</sup> אלא חייבים לפרש שחיילי ישראל פשטו על ריכוזי האוכלוסייה המדיינית בקרבת מקום חנייתם של ישראל בלבד וטבחו בהם.

35. 'ונפש אדם מן הנשים אשר לא ידעו משכב זכר כל נפש שנים ושלשים אלה' (במ' לא 35).
36. לפי מחקרו של קנדי לא נמצא הבדל משמעותי בין תוחלת החיים בארבע הממלכות הגדולות מהברונזה המאוחרת. לכן אפשר להסתייע גם בטבלאות מאזורים אחרים לחישוב המצב ככנען: T. M. Kennedy, 'A Demographic Analysis of Late Bronze Age Canaan', Ph.D. dissertation, University of South Africa, 2013, pp. 82, 98–103, 579–581; W. Scheidel, 'Demography', W. Scheidel, I. Morris, and R. P. Saller (eds.), *The Cambridge Economic History of the Greco-Roman World*, Cambridge 2007, pp. 39–40.
37. תוחלת החיים של ילדים שהגיעו לגיל הבגרות הייתה 25–26 שנים ויחס הבנים-בנות היה 0.97. ראו: קנדי (שם), עמ' 84, 100.
38. ראו בנספח את תוכנת המחשב שבעזרתה קיבלתי את מספרי הבנים והבוגרים.
39. 'מִכֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה נִמְעָלָה כָּל יָצָא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל' (במ' א 3).
40. 'וַיְהִי הַמִּלְחָמָה יָתֵר הַבָּנִים אֲשֶׁר בְּנֵוֹ עִם הַצָּבָא צָאוּ שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וְשִׁבְעִים אֶלֶף וְחֲמִשָּׁת אֶלְפִים. וּבָקֵר שְׁנַיִם וְשִׁבְעִים אֶלֶף. וְנִמְרֹתִים אֶחָד וְשִׁשִּׁים אֶלֶף' (במ' לא 32–34).
41. קנדי (לעיל הערה 36), עמ' 579.
42. מ' ברושי ו' פינקלשטיין, 'מניין אוכלוסי ארץ-ישראל בשנת 734 לפנה"ס', **קתדרה**, 58 (תשנ"א), עמ' 3–24, בייחוד עמ' 17.
43. 'וְאֵת מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל סִלְיָהֶם אֶת אֹוִי וְאֵת רָקֵם וְאֵת צֹור וְאֵת חֹור וְאֵת רַבֵּעַ חֲמִשָּׁת מַלְכֵי מִדְיָן' (במ' לא 8).
44. 'וּבְנֵי מִדְיָן עִיפָה וְעֶפֶר וְחֹנֹה וְנַאֲבִידָע וְאַלְדָּעָה' (בר' כה 4).
45. במ' ב 4.
46. אין להשוות לכאן את הקרב של גדעון שבו ניצחו שלש מאות חיילי ישראל את צבא מדיין, בעל יותר ממאה אלף חיילים. כי שם קבע לו ה' לצמצם את מספר החיילים, ובקרב של משה נגד המדיינים קבע משה מדעתו הוא את מספר החיילים: 'וַיַּדְבֵּר מֹשֶׁה אֶל הָעָם לֵאמֹר הַחֲלִצוּ מֵאִתְּכֶם אֲנָשִׁים לְצָבָא וְיִהְיוּ עַל מִדְיָן לְתֵת נִקְמַת ה' בְּמִדְיָן. אֶלֶף לַמָּשָׁה אֶלֶף לַמָּשָׁה לְכָל מִשְׁוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלָחוּ לְצָבָא' (במ' לא 3–4); 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל גְּדֵעֹן רֹב הָעָם אֲשֶׁר אִתְּךָ מִתִּמִּי אֶת מִדְיָן בְּיָדְךָ פֶּן יִתְפָּאֵר עָלַי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר נָדִי הוֹשִׁיעָה לִּי [...] וַיֹּאמֶר ה' אֶל גְּדֵעֹן בְּשֵׁלֶשׁ מֵאוֹת הָאִישׁ הַמְּלָקִים אוֹשִׁיעַ אֶתְּכֶם וְנִתְמִי אֶת מִדְיָן בְּיָדְךָ וְכָל הָעָם יִלְכוּ אִישׁ לְמִקְמוֹ' (שופ' ז 2, 7).





'והִכִּיתָה אֶת עַמְלֶק וְהַחֲרַמְתָּם<sup>56</sup> אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ וְלֹא תִחַמְל' <sup>57</sup>עָלָיו וְהִמַּתָּה מֵאִישׁ עַד אִשָּׁה מֵעַלְלָל וְעַד יוֹנֵק מִשׁוֹר וְעַד שָׂה מִקְּמָל וְעַד חֲמוֹר' (שמ"א טו 3). לפי תיאור תוצאות הקרב הוא ניצח והרג את כל עמלק פרט למלכם, אגג: 'וַיִּנָּח שְׂאוֹל אֶת עַמְלֶק [...] וַיִּתְּפֹשׂ אֶת אַגֹּג מֶלֶךְ עַמְלֶק חַי וְאֶת כָּל הָעָם הַחֲרִים לְפִי חֶרֶב' (שמ"א טו 7-8). אולם אִלוֹהִים מִתְגַּלָּה אֶל שְׂמוּאֵל וּמוֹדִיעַ לוֹ: 'נִחַמְתִּי כִּי הִמְלַכְתִּי אֶת שְׂאוֹל לְמֶלֶךְ כִּי שָׁב מֵאַחֲרַי וְאֶת דְּבָרִי לֹא הִקִּים' (שמ"א טו 11).

אפשר לתלות את האכזבה האִלוֹהִית משאול בהשארתו את אגג מלך עמלק בחיים ובחמלתו על מיטב הצאן והבקר: 'וַיִּתְּפֹשׂ אֶת אַגֹּג מֶלֶךְ עַמְלֶק חַי וְאֶת כָּל הָעָם הַחֲרִים לְפִי חֶרֶב. וַיִּחַמֵּל שְׂאוֹל וְהָעָם עַל אַגֹּג וְעַל מִיטְבַּת הַצֶּאֱן וְהַבָּקָר וְהַמִּשְׁנִים וְעַל הַכְּרִים וְעַל כָּל הַטּוֹב וְלֹא אָבּוּ הַחֲרִימָם וְכָל הַמִּלְאָכָה נִמְבָּזָה וְנִמְסָה אֹתָהּ הַחֲרִימוּ' (שמ"א טו 9-8). ואומנם למחרת שמואל הנביא מבקר אותו ומוציא להורג את מלך עמלק. אבל התמונה אינה כה פשוטה:

1. שמואל אינו מוכיח את שאול על לקיחת אגג בשבי, ולפי תוכניתו המקורית גם לא התכוון להתערב בדבר ולהרוג את מלך עמלק. הרי אחרי שהוכיח את שאול, הוא פנה לחזור הביתה. רק אחרי התעקשותו של שאול שישתחוו יחד לה' הנביא דורש להביא את אגג ומוציא אותו להורג.
2. לפני ביצוע גזר הדין הוא אומר לאגג 'כִּפְאֲשֶׁר שָׁכַלְהָ נָשִׁים חֶרֶבָּךְ כֵּן תִּשְׁכַּל מְנָשִׁים אִפְּךָ וַיִּשְׁסֹף שְׂמוּאֵל אֶת אַגֹּג לְפָנָיו ה' בְּגִלְגָּל' (שמ"א טו 33). נלמד מכאן ששאול לא הרג גם את אימו של אגג. זאת אף על פי שהמספר המקראי מוסר ששאול החרים את העם לפי חרב (שמ"א טו 8), והמלך דיווח לשמואל שהוא קיים את דבר ה': 'וַיָּבֹא שְׂמוּאֵל אֶל שְׂאוֹל וַיֹּאמֶר לוֹ שְׂאוֹל בְּרוּךְ אַתָּה ה' הַקִּימְתִּי אֶת דְּבָרִי ה'' (שמ"א טו 13). ואף על פי ששמואל יודע שאימו של אגג בחיים, הוא לא דורש להרוג אותה וגם אינו מוכיח את שאול על חטא זה.

נלמד מכאן: 1. שהמספר המקראי ושאוול לא כללו בהרג 'כל העם' / 'עמלק' את אימו של אגג; 2. החלטת שאול להשאיר את אגג מלך עמלק בחיים לא הייתה בעייתית בעיני שמואל לכתחילה. אולם גם את כל צעירי עמלק לא הרג שאול, שכן זמן קצר לאחר מכן נער עמלקי מבשר לדוד את מות שאול

56. לפי גישה אחת מדובר בהקדשת שלל הניצחון לה', לדוגמה: 'אֵף כָּל חֶרֶם אֲשֶׁר יִחַרם אִישׁ לֵה' מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ מֵאֲדָם וּבִקְהָה וּמִשְׁדָּה אֲנִתָּה לֹא יִמָּכַר וְלֹא יִגָּאֵל כָּל חֶרֶם קָדֵשׁ קָדָשִׁים הוּא לֵה' (וי' כז 28). העונש על לקיחה מהחרם או הנאה ממנו הוא מוות, ראו את הסיפור על עכן (יהו' ז 10-26). לא מדובר בהכחדת המוחרם. כך לדוגמה, אחרי ההבטחה לנישול הגויים בספר דברים באים איסורים של כריתת בריתות ונישואין: 'כִּי יִבְאֶדָה ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָעָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָשַׁל גּוֹיִם רַבִּים מִפְּנֶיךָ [...] וְנִתְּנָם ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהִכִּיתָם הָעָרִים מִחֲרִים אֲתָם לֹא תִכְרֹת לָקֶם בְּרִית וְלֹא תִקְנֶם. וְלֹא תִתְּסַמֵּן בָּם בְּתָף לֹא תִתֵּן וּבְתוֹ לֹא תִקַּח לְבָנָךְ' (ז 1-2). אם חייבים להרוג את כולם, אי אפשר עוד לכרות איתם בריתות ולהתחתן בם (R. W. L. Moberly, *Old Testament Theology: Reading the Hebrew Bible as Christian Scripture*, Ada 2013, pp. 60-61). גישה אחרת טוענת שכל חרם משמעו השמדה מוחלטת, והכתוב בדברים ז 2-3 בא להבהרת הדרישה והדגשתה, בדיוק כמו ההדגשה בפסוקים 'כִּי אַתָּה בָּא אֶל הָעָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֲבַת הַגּוֹיִם הָהֵם. לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבְתוֹ בָּאֵשׁ קָסָם קְסָמִים מְעוֹנָן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף. וְחָבֵר חֶבֶר וְשֹׁאֵל אוֹב וַיִּדְּעֵנִי וְדָרַשׁ אֶל הַמֵּתִים' (דב' יח 9-11). ראו: י"ח טיגאי, **דברים: עם מבוא ופירושו**, ערך ש' אחיטוב, תל אביב-ירושלים תשע"ו, עמ' 294.

על המשמעויות של המונח 'חרם' במקרא ובמזרח התיכון, ראו בין השאר את המחקרים האלה ואת הרשימות הביבליוגרפיות שלהם בדנן: טיגאי (שם), עמ' 152-153, 515-517; S. M. Kang, *Divine War in the Old Testament and in the Ancient Near East*, Berlin 1989, pp. 80-84; J. P. U. Lilley, 'Understanding the Herem', *Tyndale Bulletin*, 44, 1 (1993), pp. 169-177; L. A. S. Monroe, 'Israelite, Moabite and Sabaean War-herem Traditions and the Forging of National Identity: Reconsidering the Sabaean Text RES 3945 in Light of Biblical and Moabite Evidence', *Vetus Testamentum*, 57, 3 (2007), pp. 318-341; M. Stahl, 'Herem-Warfare at Ugarit. Reevaluating KTU 1.13 and KTU 1.3 II', *Ugarit-Forschungen*, 47 (2016), pp. 265-299, esp. 270-281 and fns. 4, 21, 140; K. C. Dunham, 'Yahweh War and Herem: The Role of Covenant, Land, and Purity in The Conquest of Canaan', *DBSJ*, 21 (2016), pp. 8-11, 27-28 and fns. 9-15, 19-31; A. Versluis, 'Devotion and/or Destruction: The Meaning and Function of Herem in the Old Testament', *ZAW*, 128 (2016), pp. 233-246, esp. 237, 245-246 and fns. 1, 8; A. Taggar-Cohen, 'Between Herem, Ownership, and Ritual: Biblical and Hittite Perspectives', R. E. Gane and A. Taggar-Cohen (eds.), *Current Issues in Priestly and Related Literature: The Legacy of Jacob Milgrom and Beyond*, Atlanta 2015, pp. 419-434.

דוגמה לא ישראלית לחרם קיצוני כזה היא המסופר בכתובת מישע ובלוח KTU 1.13: 'אהרג כלה שבעה אלפן גברן ו[ג]ר (=בנים) וגברת וגרת (=בנות) ורחמת (=ונשים בהריון) כי לעשתר כמש החרמתה' (כתובת מישע, בתוך ש' אחיטוב, **אסופת כתובות עבריות: מימי בית ראשון וראשית ימי בית שני**, ירושלים תשנ"ג, עמ' 250). בגלל ההקשר, המשמעות כאן היא כנראה הקדשת השלל לקורבן (A. Schade, 'RYT or HYT in Line 12 of the Mesha Inscription: A New Examination of the Stele and the Squeeze, and the Syntactic, Literary, and Cultic Implications of the Reading', *BASOR*, 378 (2017), pp. 145-162, esp. 160).

לדעת, יש שני סוגי חרם במקרא. הסוג האחד הוא הקדשת המוחרם לה'. הסוג השני, משמעו הריגת כל חי כמו בדברים ז 2-3 ובשמ"א טו. במקרים כאלה יש צורך להבהיר שמדובר בהכחדה מלאה, ולהוסיף כביכול את הפועל 'הקמתה'.

57. לחמול = לחוס, לדוגמה 'הָרַס וְלֹא תִקַּל' (איכה ב 17).



גבלוב: 'וַיֹּאמֶר הַנַּעַר הַמִּגִּיד לוֹ נִקְרָא נִקְרִיתִי בְּהָר הַגְּלִבֶּעַ וְהִנֵּה שָׂאוֹל נִשְׁעָן עַל חֲנִיתוֹ [...] וַיֹּאמֶר לִי מִי אֶתָּה וַיֹּאמֶר (וַיֹּאמֶר) אֵלָיו עֲמִלְקִי אֶנֶכִּי' (שמ"ב א 6-8). בשעתו גם בנושא זה לא הוכיח שמואל את שאול על השארת צעירי עמלק בחיים.

גם לא כל חיילי עמלק נהרגו, שהרי הם ממשיכים להציק לישראל. מסופר שדוד לחם נגד עמלק: 'וַיַּעַל דָּוִד וַאֲנָשָׁיו וַיִּשְׁשֻׁטוּ אֶל הַגִּשְׁשָׁרִי וְהַגְּרִזִּי (וְהַגְּזָרִי) וְהָעֲמִלְקִי כִּי הִנֵּה יִשְׁבּוֹת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר מֵעוֹלָם בּוֹאֵךְ שָׁנָה וָעֵד אֶרֶץ מִצְרַיִם' (שמ"א כז 8).

עם כל זאת, בהנחה ששאוול אינו מיתמם, הוא משוכנע שמילא את הצו האלוהי כלשונו ובשלמותו.<sup>58</sup> כי כאשר שמואל בא לקראתו לבשר לו שה' החליט לקחת ממנו את המלוכה, הוא מקדים את הנביא ואומר לו: 'בָּרוּךְ אַתָּה לַה' הַקִּימֹתִי אֶת דְּבָר ה' (שמ"א טו 13).<sup>59</sup>

קשה להניח ששאוול משקר לשמואל. הרי הוא למד מהמאורעות המסופרים החל משמ"א פרק ט, ששמואל 'וואה' ויודע את אשר קורה.

בראפרת פותר את המתח בין הכתובים בהסבר ש'אין הכוונה ששאוול היכה את כל ריכוזי העמלקים שם, אלא שפגע ברבים מהם'.<sup>60</sup> הפתרון הוא הרמוניסטי, אולם הוא לא הביא תימוכין לפירושו. חוקרים אחרים<sup>61</sup> שיערו ששאוול לחם נגד העמלקים שפלשו למרכז הארץ<sup>62</sup> בלבד. על הימצאות קבע של עמלקים במרכז הארץ אנו למדים בעיקר מהכתוב: 'וַיָּמָת עֲבָדוֹן בֶּן הַלֵּל הַפְּרָעְתוֹנִי וַיִּקְבֹּר בְּפָרְעֵתוֹן בְּאֶרֶץ אֶפְרַיִם בְּהָר הָעֲמִלְקִי (שופ' יב 15).<sup>63</sup>

סוגת הסיפור היא צבאית-פוליטית מסופוטמית,<sup>64</sup> לכן זו גם הטרמינולוגיה. בהקשר זה משמעם של צירופים כמו 'וַאֲתָ כָּל הָעָם הַחֲרִים לְפִי חֶרֶב' הוא שהרגו את האנשים שנמצאו באזור הקרבות בלבד.

גם על דוד נכתב שהוא לא השאיר עמלקי בחיים: 'וְהִכָּה דָּוִד אֶת הָאֶרֶץ וְלֹא יָחִיָּה אִישׁ וְאִשָּׁה' (שמ"א כז 9). אולם ארבעה פרקים לאחר מכן עמלק פושט על העיר צקלג כשדוד שוכן בה, ושובה את כל התושבים 'וַעֲמִלְקִי פִשְׁטוּ אֶל נֶגֶב וְאֶל צִקְלָג וַיִּכּוּ אֶת צִקְלָג וַיִּשְׁרְפוּ אֹתָהּ בָּאֵשׁ' (שמ"א ל 1). דוד מתקין אותם, וזה תיאור הניצחון: 'וַיִּכֶּם דָּוִד מִהַנָּשִׁף וָעַד הָעָרֶב לְמַחֲרָתָם וְלֹא נִמְלַט מֵהֶם אִישׁ כִּי אִם אֲרִבַּע מְאוֹת אִישׁ נָעַר אֲשֶׁר רָכְבוּ עַל הַגָּמְלִים וַיִּנָּסוּ' (שמ"א ל 17).

נלמד מכאן שנערים נכללים בשם הקבוצתי 'איש'. היות שחלק מהנקראים 'איש' נמלט, מתאר המספר המקראי את מספר הנמלטים, את דרך ההימלטות ואת המכנה המשותף לנמלטים: כולם היו נערים.

58. ש' בראפרת, **שמואל** (מקרא לישראל), תל אביב תשנ"ו, עמ' 200.

59. דבריו סותרים את דברי ה' אל שמואל 'וְאֵת דְּבָרֵי ה' לֹא הִקִּים' ונאמרים בתקבולת כיאסטית להודעה זו: (1) 'וְאֵת דְּבָרֵי ה' לֹא הִקִּים' // (2) 'הַקִּימֹתִי (1) אֵת דְּבָר ה''. שאול חולק אפוא על הבנת שמואל את דרישת ה'. על התקבולת הכיאסטית ועל תפקידה ההרמוניטי ראו בין השאר: א' זאנר, **מבנים ומשמעות בסיפור המקראי**, חיפה תשע"ה, עמ' 66-70 והערה 125.

60. בראפרת (לעיל הערה 58), עמ' 199.

61. K. H. Bernhardt, *Das Problem der altorientalischen Königsideologie im Alten Testament: Unter Besonderer Berücksichtigung der Geschichte der Psalmenexegese Dargestellt und Kritisch Gewürdigt*, Leiden 1961, pp. 150-151; H. J. Zobel, *Stammesspruch und Geschichte*, Berlin 1965, p. 45; G. Wallis, *Geschichte und Überlieferung: Gedanken über alttestamentliche Darstellungen der Frühgeschichte Israels und der Anfänge seines Königtums*, Stuttgart 1968, p. 101; D. Edelman, 'Saul's Battle Against Amalek (1 Sam. 15)', *Journal for the Study of the Old Testament*, 11, 35 (1986), pp. 71-84.

62. H. Cazelles, 'Déborah (Jud. V:14), Amalek et Mâkir', *Vetus Testamentum*, 24, 2 (1974), pp. 235-238.

63. וכן 'מִנֵּי אֶפְרַיִם שָׁרָשָׁם בְּעִמְלֵק אֶתְרִיָּה בְנֵי־מִן בְּעִמְלֵק מִנֵּי מִכִּיר יִרְדּוֹ מְחַקִּקִּים וּמִזְבִּילָן מְשִׁכִּים בְּשִׁבְט סִפֵּר' (שופ' ה 14). לכן בפלישה האחרונה של מדיין לשטחי צפון ישראל הצטרפו אליהם עמלק, שישבו בקרבת מקום בלב הארץ, 'וְכָל מִדְיָן וְעִמְלֵק וּבְנֵי קֵדָם וְנָחֶד וַיַּעֲבְדוּ וַיִּתְּנוּ בְּעֵמֶק יִזְרְעֵאל' (שופ' ו 33); 'וּמִדְיָן וְעִמְלֵק וְכָל בְּנֵי קֵדָם נָפְלִים בְּעֵמֶק פְּאָרָה לְרֶב וּלְגִמְלִיָּהם אֵין מִסְפָּר כְּחֹל שֶׁעַל שִׁפְתַּי הֵם לְרֶב' (שם 12). בפלישה זו הייתה מדיין היוזמת, הכוח העיקרי והמתכנן, ועמלק רק הצטרפו אליה. לכן נקרא הכוח הפולש על שם מדיין בלבד ועמלק לא מוזכר כלל: 'וַיִּשְׁכֶּם יִרְבֵּעֵל הוּא גִדְעוֹן וְכָל הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיִּתְּנוּ עַל צִוִּי חֶרֶד וַיִּמְחֲנוּ מִדְיָן הִנֵּה לוֹ מִצְפּוֹן מִגְבַּעַת הַמּוֹרָה בְּעֵמֶק' (שופ' ז 1).

64. ראו לעיל עמ' 33: הצו האלוהי 'פֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת פְּקֻדָּתִי אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה עִמְלֵק לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שָׁם לוֹ בְּדֶרֶךְ בְּעֵלְתוֹ מִמִּצְרַיִם. עָתָה לֵךְ וְהִפְתֵּיהָ אֶת עִמְלֵק וְהִתְרַמְתָּם אִתּוֹ כָּל אֲשֶׁר לוֹ וְלֹא תִחַל עָלָיו וְהִמָּתָה מֵאִישׁ עַד אִשָּׁה מֵעַלְל וְעַד יוֹנֵק מִשׁוּר וְעַד שֶׁה מִזְמַל וְעַד חֲמוּר' (שמ"א טו 2-3); כינוס כוחות 'וַיִּשְׁמַע שָׂאוֹל אֶת הָעָם וַיִּפְקְדֵם בְּסִלְאִים מֵאֲתָם אֶלֶף רִגְלִי וַיַּשְׁרֵת אֶלֶפִּים אֶת אִישׁ יְהוּדָה' (פס' 4); מעבר ממקום למקום 'וַיָּבֹא שָׂאוֹל עַד עִיר עִמְלֵק וַיָּרֶב בִּנְתָּל' (פס' 5); נוכחות המנהיג 'וַיֹּאמֶר שָׂאוֹל אֶל הַקִּינִי לִכּוּ סִרוּ רִדּוּ מִתּוֹךְ עֲמִלְקִי פֶן אֶסְפֶּה עִמּוֹ' (פס' 6); קרב 'וַיִּבֶן שָׂאוֹל אֶת עִמְלֵק מִתּוֹיֵלָה בּוֹאֵךְ שׁוּר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מִצְרַיִם' (פס' 7); תוצאות הקרב 'וַיִּתְּפֹשׁ אֶת אֶגֶן מִלֶּךְ עִמְלֵק חִי וְאֵת כָּל הָעָם הַחֲרִים לְפִי חֶרֶב. וַיִּחַלֵּל שָׂאוֹל וְהָעָם עַל אֶגֶן וְעַל מִיטֵב הַצָּאן וְהַבָּקָר וְהַמִּשְׁשִׁינִים וְעַל הַכְרִים וְעַל הַטּוֹב וְלֹא אָבּוּ הַחֲרִימִם וְכָל הַמִּלְאָכָה נִמְכְּרוּ וַנִּמָּס אֹתָהּ הַחֲרִימוֹ' (פס' 8-9).

מסופר על אבשלום: 'וַיָּטוּ לְאַבְשָׁלוֹם הָאֶהָל עַל הַגֵּג וַיָּבֵא אֶבְשָׁלוֹם אֶל פִּלְגֶשִׁי אִבּוֹ לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל' (ש"ב טז 22). אבשלום בא אל פילגשי אביו, דוד, בזמן שמרד בו ושלט בירושלים. הכתוב מתאר שהמעשה היה 'לעיני כל ישראל', אף על פי שהוא היה אך ורק לעיני הירושלמים. והראיה: אחיתופל מסביר לאבשלום שאם ישמע לעצתו, התוצאות יהיו, בין השאר: 'וְאַשְׁיִיבָה כָּל הָעָם אֵלַי' (ש"ב יז 3), והכוונה היא לכל אנשי ישראל הנמצאים מחוץ לירושלים, שחלק מהם אף היה עם דוד. מכאן שלא כל עם ישראל היה בירושלים באותה העת. נלמד מכאן שאף על פי שכל העם לא היה עם אבשלום,<sup>65</sup> הוא מכונה 'כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל' (שם 14, 24), וכן 'וַיִּחַן יִשְׂרָאֵל וַאֲבִשָׁלֹם אֶרֶץ הַגִּלְעָד' (שם 26).

## דוד השמיד כל זכר באדום

בספר מלכים מסופר על הנסיבות שהביאו את הדד / אדד<sup>66</sup> להיות שטן לשלמה.<sup>67</sup> מסופר שדוד החליט להשמיד כל זכר באדום ושלח לשם את יואב. הלה ישב באדום שישה חודשים 'עַד הַכְרִית כָּל זָכָר בְּאֶדְוֹם' (מל"א יא 16). הדד הצליח לברוח וקיבל מקלט מדיני אצל פרעה מלך מצרים. אחרי מות דוד ומות יואב שב הדד לאדום והתחיל להציק לשלמה.

סיפור זה מופיע עוד שלוש פעמים במקרא: 'וַיַּעַשׂ דָּוִד נֶשֶׁם בְּשָׁבוֹ מִהַפּוֹתוֹ אֶת אֶרֶם<sup>68</sup> בְּגִיַּי מֶלֶח שְׁמוֹנָה עָשָׂר אֶלְף' (ש"ב ח 13); 'וַיִּבֶן אֶת אֶדְוֹם בְּגִיַּי מֶלֶח שְׁנַיִם עָשָׂר אֶלְף' (תה"ס 2); 'וַאֲבִשָׁי בֶן צְרִיָּה הִכָּה אֶת אֶדְוֹם בְּגִיַּי הַמֶּלֶח שְׁמוֹנָה עָשָׂר אֶלְף' (דה"א יח 12).

המספרים והשמות<sup>69</sup> אינם זהים<sup>70</sup> אבל הפרשנים והחוקרים תמימי דעים שמדובר באותו קרב.

הפסוק העוקב בש"ב ובדה"א מראה שדוד לא הרג 'כל' זכר באדום, כי הנשארים נעשו עבדים לדוד: 'וַיִּשְׁם בְּאֶדְוֹם נְצִבִּים בְּכָל אֶדְוֹם שֵׁם נְצִבִּים וַיְהִי כָּל אֶדְוֹם עֲבָדִים לְדָוִד' (ש"ב ח 14); 'וַיִּשְׁם בְּאֶדְוֹם נְצִבִּים וַיְהִי כָּל אֶדְוֹם עֲבָדִים לְדָוִד' (דה"א יח 13).

אם נפרש ש'כל זכר' שבמל"א הם 'כל אנשי המלחמה',<sup>71</sup> אין כאן סתירה.

המקרא מבחין בין 'עם' ל'נשים' ומכאן שרק הגברים בכלל 'כל העם' ונרדפו. לדוגמה, 'וַיִּשָּׁב אֶת כָּל הָרֶכֶשׁ וְגַם אֶת לוֹט אֲחִיו וְרֶכְשׁוֹ הֵשִׁיב וְגַם אֶת הַנָּשִׁים וְאֶת הָעָם' (בר' יד 16).

נלמד מדוגמות אלו שבהקשר של מלחמות, שמות כוללים כמו 'ישראל', 'עמלק', 'כל העם', 'כל איש', כוללים רק את הזכרים הנוכחים בקרב.

ואומנם אלוהים מגלה למשה שהוא יכה את פרעה ואת צבאו, ושהם ירדפו אחרי בני ישראל בצאתם ממצרים. פרעה לקח איתו 600 'בחור', וכולם טבעו בים סוף. אולם גם כתוב שפרעה לקח את 'עמו'.

מכאן שבהקשר של מלחמה 'העם' הם החיילים:

65. ביציאה לקרב של אנשי דוד מול אנשי אבשלום כתוב שהיו עם דוד מאות חיילים ואף אלפים: 'וַיַּעֲמֵד הַמֶּלֶךְ אֶל יַד הַשָּׁעַר וְכָל הָעָם יָצְאוּ לְמֵאוֹת וְלָאֲלָפִים' (ש"ב יח 4).

66. על החילופים הדד/אדד (הדד: מל"א יא 14, 17, 19, 21; אדד: שם 17), ראו בין השאר: J. Gray, *I & II Kings*, Chatham 1964, p. 261. המציע שבפרשתנו יש ערבוב מסורות בין הדד נסיך אדום ובין אדד, אשר בנו מלך במדיין. לעומתו בוסתנאי מציע שמדובר כאן בחילופי א/ה המופיעים בכתובות שמחוץ למקרא וגם במקרא עצמו (מ' גרסיאל [עורך] ספר מלכים א, תל אביב 1994, עמ' 121). כוגן מציע ש'אדד' היא צורת השם בשפות השמיות המזרחיות (מ' כוגן, מלכים, תל אביב תש"פ, עמ' 236).

67. מל"א יא 14–25.

68. השבעים, הפשיטתא ורש"י: אדום.

69. על חילופי השמות אדום/ארם, ראו בין השאר: פירוש רד"ק לש"מ ח 13; C. Levin, 'Aram und/oder Edom in den Büchern Samuel und Könige', *Textus* 24 (2009), pp. 65–84. רד"ק מסביר שארם ואדום חברו יחד במלחמה זו. פעם הכתוב עוסק באדום ופעם אחרת בארם. לדעתו שותפות זו גם מסבירה את ההבדלים במספר ההרוגים. לפי לוין ההסבר לחילופי האותיות ד/ר הוא דמיון האותיות.

70. ראו בין השאר את הדיון אצל מ"צ סגל, ספרי שמואל, ירושלים תשל"ז, ואצל בר אפרת (לעיל הערה 58) על אתר.

71. וכך בוסתנאי וכוגן (לעיל הערה 66) מפרשים את הכתוב במלכים (על אתר).

וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר [...] וְחִזַּקְתִּי אֶת לֵב פְּרַעֲה וַיִּרְדְּף אַחֲרֵיהֶם וַאֲכַבְדָּה בְּפָרְעָה וּבְכָל חֵילוֹ [...] וַיִּגְדֵּל לְמִלְחָמָה מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם [...] וַיֹּאסֹר אֶת רַכְבּוֹ וְאֶת עֲמֹד לִקְחָ עִמּוֹ. וַיִּקַּח שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב בַּחוּר וְכָל רֶכֶב מִצְרַיִם וְשָׁלֹשׁ עַל כָּלָּו [...] וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה נָטָה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וַיָּשְׁבוּ הַמַּיִם עַל מִצְרַיִם עַל רַכְבּוֹ וְעַל פָּרָשָׁיו. וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם וַיָּשֹׁב הַיָּם לִפְנוֹת בְּקֹר לְאִיתָנוּ וּמִצְרַיִם נָסִים לִקְרָאתוֹ וַיִּנָּעַר ה' אֶת מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם. וַיָּשְׁבוּ הַמַּיִם וַיַּכְסּוּ אֶת הָרֶכֶב וְאֶת הַפָּרָשִׁים לְכָל חֵיל פְּרַעֲה הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם בַּיָּם לֹא נִשְׁאָר בָּהֶם עַד אֶחָד (שמי' יד 28–1).

מקורות אחדים מסייעים להנחה זו:

1. חיילי האויב והחיילים היוצאים למלחמה מכונים במקרא 'העם':

כִּי תֵצֵא לְמִלְחָמָה עַל אֵיבֶךָ וַיֵּרְאִיךָ סוּס וָרֶכֶב עִם (=חיל)<sup>72</sup> רַב מִמֶּךָ [...] וְהָיָה כְּקֶרֶבְכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה [...] וְדָבְרוּ הַשְּׂטָרִים אֶל הָעָם (=החיילים) לֵאמֹר מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בֵּית חָדָשׁ וְלֹא חִנְכוֹ יֵלֶךְ וַיֵּשֶׁב לְבֵיתוֹ פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אֲחֵר יִחְנֶכְנֶה. וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כָּרֶם וְלֹא חָדְלוֹ יֵלֶךְ וַיֵּשֶׁב לְבֵיתוֹ פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אֲחֵר יִחְלֶלְנֶה. וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אָרַשׁ אִשָּׁה וְלֹא לָקַחָהּ יֵלֶךְ וַיֵּשֶׁב לְבֵיתוֹ פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אֲחֵר יִקְחָנָה (דב' כ 7–1).<sup>73</sup>

2. אחרי שהתורה מספרת שחיילי ישראל הרגו כל זכר,<sup>74</sup> היא ממשיכה ומדווחת שהם הרגו גם את מלכי מדיין ואת בלעם: 'וְאֵת מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל חֲלָלֵיהֶם אֶת אֹיִיו וְאֶת רַקֵּם וְאֶת צֹר וְאֶת חֹר וְאֶת רַבֵּעַ חֲמִשָּׁת מַלְכֵי מִדְיָן וְאֶת בָּלָעַם בֶּן בְּעוֹר הָרְגוּ בְּחָרֵב' (במ' לא 8). נלמד מכאן שחיילים להבין את הצירוף 'וַיַּהֲרֹגוּ כָּל זָכָר' במובן של 'כל אנשי מדיין שלחמו נגד ישראל' בלבד.<sup>75</sup>

אולם יש לתקן רושם ראשוני זה ולהחליפו בהסבר מצמצם ממנו: תיאורים כאלה עוסקים רק ביכולת הצבאית של היריב<sup>76</sup> ולא בחיילים עצמם. אפשרות אחרת היא שמדובר במוסכמה ספרותית אזורית, הכתובה בלשון הגזמה כדי לתאר ניצחון.<sup>77</sup>

72. 'בהקשר זה "עם" פירושו כוחות צבא; ראו פס' ב, ח, ט; במ' כ, כ; לא, לב; שופ' ה, ב; תה' ג, ז' (טיגאי [לעיל הערה 56], עמ' 506).

73. דוגמה אחרת: בשמ"א יא 7–יד 24 חייבים לפרש את השם 'העם' ונרדפיו במשמע של 'החיילים אשר במחנה/בקרבו': 'וַיִּקַּח (שואל) צֶמֶד בָּקָר וַיִּנְתְּחֶהוּ וַיִּשְׁלַח בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל בְּיַד הַמִּלְחָמִים לֵאמֹר אֲשֶׁר אֵינְנוּ יֹצֵא אַחֲרֵי שְׂאוֹל וְאַחֲרֵי שְׂמוּאֵל כֹּה יַעֲשֶׂה לְבָקְרוֹ וַיַּפֵּל פָּסֶד ה' עַל הָעָם (=הגברים הכשרים לצאת למלחמה) וַיִּצְאוּ כְּאִישׁ אֶחָד. וַיִּפְקְדֵם בְּכֶנֶךְ וַיַּהֲרֹג (חיילי) בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וְאִישׁ יְהוּדָה (=החיילים משבט יהודה) שְׁלֹשִׁים אֶלֶף [...] וַיְהִי מִמִּקְרָת וַיָּשֹׁם שְׂאוֹל אֶת הָעָם (=שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף חיילי ישראל וְשְׁלֹשִׁים אֶלֶף חיילי יהודה) שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים [...] וַיִּבְחַר לוֹ שְׂאוֹל שְׁלֹשֶׁת אֶלְפִים מִיִּשְׂרָאֵל (=מתוך חיילי ישראל שהיו אתו) וַיַּהֲרֹג עִם שְׂאוֹל אֶלְפִים בְּמִקְמָשׁ וּבְהָר בֵּית אֵל וְאֶלֶף הָיוּ עִם יוֹנָתָן בְּגִבְעַת בְּנִימִין וַיָּתֵר הָעָם (=החיילים) שֹׁלַח אִישׁ לְאֶהֱלִי [...] וּפְלִשְׁתִּים נֶאֱסָפוּ לְהִלָּחֵם עִם (חיילי) יִשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אֶלֶף רֶכֶב וְשְׁשֶׁת אֶלְפִים פָּרָשִׁים וְעָם (=חיילי רגלי) כְּחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם לְרֹב וַיַּעֲלוּ וַיִּתְּנוּ בְּמִקְמָשׁ קִדְמַת בֵּית אֱנוֹן. וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל רָאוּ כִּי צָר לוֹ כִּי נִגַּשׁ הָעָם וַיִּתְּחַבְּאוּ הָעָם בְּמַעְרוֹת וּבְחִנְתִּים וּבְסַלְעִים וּבְצִרְחִים וּבְבִרְזוֹת. וַעֲבָרִים עָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן אֶרֶץ גֵּד וַיִּגְלְעוּ וַיִּשְׁאוּ עוֹדְנֵם בְּגִלְגָל וְכָל הָעָם חָרְדוּ אַחֲרָיו. וַיִּיחַל (וַיִּוָּחַל) שְׁבַעַת יָמִים לְמוֹעֵד אֲשֶׁר שְׂמוּאֵל וְלֹא בָּא שְׂמוּאֵל הַגִּלְגָל וַיִּפֹּץ הָעָם (=חלק משלש אלפים החיילים ששאו בחר, ראו פס' 2) מְעַלּוֹ. וַיֹּאמֶר שְׂאוֹל הַגִּשּׁוּ אֵלַי הָעֵלָה וְהַשְׁלֵמִים וַיַּעֲלֵה הָעֵלָה. וַיְהִי כִכְלֹתוֹ לְהַעֲלוֹת הָעֵלָה וְהִנֵּה שְׂמוּאֵל בָּא וַיִּצֵּא שְׂאוֹל לִקְרָאתוֹ לְבָרְכוֹ. וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל מַה עָשִׂיתָ וַיֹּאמֶר שְׂאוֹל כִּי רִאִיתִי כִּי נִפֹץ הָעָם (=החיילים שבחרתי, ראו לעיל) מְעַלִּי וְאַתָּה לֹא בָאתָ לְמוֹעֵד הַיָּמִים וּפְלִשְׁתִּים נֶאֱסָפוּ בְּמִקְמָשׁ. וַאֲמַר עַתָּה יָרְדוּ פְלִשְׁתִּים אֵלַי הַגִּלְגָל וּפָנִי ה' לֹא חֲלִיתִי וְאַתָּאֲפֶק וְאֶעֱלֶה הָעֵלָה [...] וַיִּקֶּם שְׂמוּאֵל וַיַּעֲלֵם מִן הַגִּלְגָל גִּבְעַת בְּנִימִין וַיִּפְקֹד שְׂאוֹל אֶת הָעָם (=החיילים) הַנִּמְצָאִים עִמּוֹ כְּשֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ. וַיִּשְׁאוּ וַיִּוָּתְנוּ בְּנוֹ הָעָם (=החיילים) הַנִּמְצָא עִמָּם יֹשְׁבִים בְּגִבְעַת בְּנִימִין וּפְלִשְׁתִּים חָנוּ בְּמִקְמָשׁ [...] וְהָיָה בְּיוֹם מִלְחָמָה וְלֹא נִמְצָא חֶרֶב וְחִנִּית בְּיַד כָּל הָעָם (=החיילים) אֲשֶׁר אֶת (=עם) שְׂאוֹל וְאֶת יוֹנָתָן וְתַמְצָא לְשְׂאוֹל וְלִיוֹנָתָן בְּנוֹ [...] וַיִּשְׁאוּ יוֹשֵׁב בְּקִצָּה הַגִּבְעָה חֲסִת הַרְמוֹן אֲשֶׁר בְּמִגְדוֹן וְהָעָם (=החיילים) אֲשֶׁר עִמּוֹ כְּשֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ [...] וְהָעָם (=החיילים) לֹא יָדַע כִּי הֵלֵךְ יוֹנָתָן [...] וַיַּעֲלֵם יוֹנָתָן עַל יָדָיו וְעַל רַגְלָיו וַיִּשָּׂא כְלָיו אַחֲרָיו וַיַּפְּלוּ לִפְנֵי יוֹנָתָן וַיִּשָּׂא כְלָיו מִמֹּת אַחֲרָיו. וַתְּהִי הַמַּקֵּה הָרִאשׁוֹנָה אֲשֶׁר הָפָה יוֹנָתָן וַיִּשָּׂא כְלָיו כְּעֶשְׂרִים אִישׁ כְּבִחְצֵי מַעֲנָה צֶמֶד שָׂדֶה. וַתְּהִי חֲרָדָה בַּמִּקְנָה בַּשָּׂדֶה וּבְכָל הָעָם (=החיילים) הַמֵּצֵב וְהַמְשֻׁחִית חָרְדוּ גַם הֵמָּה וַתִּרְגַּז הָאָרֶץ וַתְּהִי לְחֲרָדַת אֲלֵהִים. וַיִּרְאוּ הַצִּפִּים לְשְׂאוֹל בְּגִבְעַת בְּנִימִין וְהִנֵּה הַקָּהוֹן מִמֹּג וַיִּלָּךְ וַיִּלָּךְ וַיִּלָּךְ. וַיֹּאמֶר שְׂאוֹל לָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ (=החיילים שששאו אתו) פָּקְדוּ נָא וַיֹּאמֶר מִי הֵלֵךְ מֵעִמָּנוּ וַיִּפְקְדוּ וַיִּפְקְדוּ וַיִּהְיֶה אִין יוֹנָתָן וַיִּשָּׂא כְלָיו [...] וַיִּצְעַק שְׂאוֹל וְכָל הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ (=וכל החיילים שששאו אתו) וַיִּבְאוּ עַד הַמִּלְחָמָה וַיִּהְיֶה הַיָּמָה חֶרֶב אִישׁ בְּרֵעֵהוּ מִהוּמָה גְּדוֹלָה מְאֹד [...] וְכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל (=כל החיילים הישראליים שברחו) הִמָּתְחָבִים בְּהָר אֶפְרַיִם שָׁמָּעוּ כִּי נָסוּ פְלִשְׁתִּים וַיִּבְדְּקוּ גַם הֵמָּה אַחֲרֵיהֶם בַּמִּלְחָמָה. וַיִּוָּשַׁע ה' בְּיוֹם הַהוּא אֶת יִשְׂרָאֵל וְהַמִּלְחָמָה עָבְרָה אֶת בֵּית אֱנוֹן. וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל נִגַּשׁ בְּיוֹם הַהוּא וַיֹּאֵל שְׂאוֹל אֶת הָעָם (=החיילים) לֵאמֹר אֲרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יֹאכַל לֶחֶם עַד הָעֶרֶב וְנִשְׁקָמְתִי מֵאֵיבִי וְלֹא טַעַם כָּל הָעָם (=כל החיילים) לָחֶם.

74. 'וַיַּצְבְּאוּ עַל מִדְיָן כְּאִשֶּׁר צָוָה ה' אֶת מֹשֶׁה וַיַּהֲרֹגוּ כָּל זָכָר' (במ' לא 7).

75. כך אומנם מפרש רש"י הירש על אתר: 'המלכים לא היו בקדמת הקרב'.

76. כפירושו של קיטל וכאפשרות הפירוש של סמית: H. P. Smith, *A Critical and Exegetical Commentary on the Books of Samuel* (ICC), New York 1904, p. 134

77. ראו: K. L. Younger (Supra fn. 3), pp. 227–228

בספר יהושע מתואר: 'וַיְהִי כְכֹלֹת יְהוֹשֻעַ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַכּוֹתָם מִכָּה גְדוֹלָה מֵאֲדַע תָּמָם' (יהו' י 20). אולם המשך הפסוק מספר: 'וְהַשְׂרִידִים שָׁרְדוּ מֵהֶם וַיָּבֹאוּ אֶל עָרֵי הַמְּבָצָר'.<sup>78</sup> דוזמן מתרגם את הפסוק תרגום הרמוני. לשם כך עליו לתרגם את הצירוף 'עַד תָּמָם' תרגום לא מילולי:

And when Joshua and the Israelites had completed slaughtering a very great slaughter until they wiped them out, the survivors escaped from them and they entered the fortified cities.<sup>79</sup>

מלכי אשור מאיימים על חזקיה שיחרימו את יהודה כפי שהאשורים החרימו את כל הארצות שכבשו: 'הִנֵּה אָתָּה שָׁמַעְתָּ אֶת אֲשֹׁר עָשׂוּ מַלְכֵי אֲשׁוּר לְכָל הָאֲרָצוֹת לְהַחֲרִימָם וְאָתָּה תִּנָּצֵל' (מל"ב יט 11). לפי המשך דבריהם לא מדובר בהריגת כל תושבי המקומות האלה אלא בהריגת מלכיהם בלבד (אחרי שנוצחו בקרב): 'אִין מֶלֶךְ חָמַת וּמֶלֶךְ אֶרְפָּד וּמֶלֶךְ לַעִיר סַפְרֻיִם הִנֵּעַ וְעָזָה' (שם 13).<sup>80</sup>

יש לזכור כי אשור לא עסקה במלחמת טיהור אתני כדי ליישב בשטחים החדשים את אזרחי אשור המקוריים, אלא עסקה בהרחבת האוכלוסייה והשטחים הגאוגרפיים המקוריים בכיבוש. היא החליפה את תושבי השטחים החדשים אלו באלו והעניקה להם תושבות אשורית במקום מושבם החדש.<sup>81</sup>

תמונה זהה עולה מכתובות עמים שכנים מתקופת המקרא:

1. על אסטלת גבל ברקל של תְּחוּתָמַס השלישי<sup>82</sup> כתוב: 'צבא מיתני הגדול, השמד לגמרי, כאילו לא היה קיים לעולם, כאפר מאש'.

לכל הדעות מדובר בהגזמה. ההתקפה המצרית הייתה לא־צפויה, ומלך מיתני לא הכין צבא שמסוגל להילחם נגד הכובש. לכן אי אפשר לכנות את החיילים המיתנים המעטים שהפסידו בקרבות נגד מצרים 'צבא מיתני הגדול'. המספרים מדברים בעד עצמם: לפי האנאלים של תחותמס השלישי<sup>83</sup> הוא לקח שלל אחרי הניצחון על מלך מיתני: 3 נסיכים, 30 נשותיהם, שמונים גברים, שש מאות ושישה עבדים זכרים ונקבות, עם ילדיהם. העובדה שמלך מצרים לקח שלל נסיכים, נשותיהם וכנראה עבדיהם, מורה שהוא התקיף ארמונות שלא התכוונו למלחמה, ולא צבא גדול, ערוך ומוכן לקרב. ואומנם בתוך שנתיים בלבד התהפכה הקערה על פיה.<sup>84</sup>

2. מֶרְנֶפְתַּח מלך מצרים מתפאר באסטלת ניצחון<sup>85</sup> שהוא דיכא מרד מיסים של תושבי כנען. כך הוא מתאר את נצחונו על ישראל: 'ישראל נשמה, זרע אין לה' (שורה 7). במציאות לא נהרגו בני ישראל כולם, והם המשיכו לחיות ולהתרבות. הם קיימים עד היום.

78. K. A. Kitchen, *On the Reliability of the Old Testament*, Grand Rapids 2003, p. 174.

79. T. B. Dozeman, *Joshua 1–12: A New Translation with Introduction and Commentary* (Anchor), New Haven 2015, p. 426.

80. דברי המלכים הם חלק ממדיניות הפחדה קבועה שהייתה נהוגה כלפי כל מלך שהעז להתנגד לכיבוש האשורי. ראו בין השאר: A. Shawn, *Reflections of Empire in Isaiah 1–39: Responses to Assyrian Ideology*, Atlanta 2017, p. 252–253 and the bibliography listed there.

81. S. Parpola, 'National and Ethnic Identity in the Neo-Assyrian Empire and Assyrian Identity in Post-Empire Times', *Journal of Assyrian Academic Studies*, 18, 2 (2004), pp. 5–15, esp. 14–15; M. Fales, 'The Composition and structure of the Neo-Assyrian Empire Ethnicity, Language and Identities', R. Mattila, G. B. Lanfranchi and R. Rollinger (eds.), *Conceptualizing Past, Present and Future*, Münster 2018, pp. 443–494 esp. 485; K. Valk, 'Crime and Punishment: Deportation in the Levant in the Age of Assyrian Hegemony', *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 384 (2020), pp. 77–103.

82. Younger (supra fn. 3), p. 227; P. Copan and M. Flanagan, 'The Ethics of 'Holy War' for Christian Morality and Theology', H. A. Thomas, P. Copan and J. Evans (eds.), *Holy War in the Bible: Christian Morality and an Old Testament Problem*, Downers Grove 2013, p. 217.

83. J. H. Breasted (ed.), *Ancient Records of Egypt: Historical Documents from the Earliest Times to the Persian Conquest*, II, Chicago 1906, pp. 203–480.

84. D. B. Redford, *The Wars in Syria and Palestine of Thutmose III*, Leiden 2003, p. 229; idem, 'The Northern Wars of Thutmose III', E. H. Cline and D. O'Connor (eds.), *Thutmose III: A New Biography*, Ann Arbor 2006, pp. 333–334.

85. I. Singer, 'Mernephtah's Campaign to Canaan and the Egyptian Occupation of the Southern Coastal Plain of Palestine in the Ramesside Period', *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 269 (1988), pp. 1–10; Younger (supra fn. 3), p. 227; D. Nestor, 'Mernephtah's Israel and the Absence of Origins in Biblical Scholarship', *Currents in Biblical Research*, 13, 3 (2015), pp. 293–329.

3. במצבת מישע מתפאר המלך: <sup>86</sup> 'וַאֲרָא (=במפלתו) בָּהּ וַבְּבִתָּהּ. וַיִּשְׁרָאֵל אֶבְדֹּ אֶבְדֹּ עֲלָם (=לְעוֹלָמִים)'. אי אפשר לטעון שזו הייתה ההתרשמות המיידית של המלך ממפלת ישראל, כי מצבה זו נכתבה שנים רבות לאחר הקרב, בתקופה שישראל הייתה קיימת<sup>87</sup> והיה לה צבא שניהל קרבות ומלחמות.

נראה לי שיש לצמצם עוד את מובנם של ביטויי השמדת עם בעולם המקרא: לא הגזמה יס'יתכונת,<sup>88</sup> אלא שיתוק מוחלט של הכוח הצבאי בלבד.

1. בתחילת הסיפור של מלחמת שאול בעמלקים שמואל מצווה את שאול לקיים את מצוות מחיית עמלק.<sup>89</sup> באמצע הסיפור מתברר לשמואל ששאול לא הרג את אגג מלך עמלק. בעקבות כך שמואל בעצמו מוציא את המלך להורג. אולם בהקראת פסק הדין למלך המוצא להורג, שמואל מסביר לאגג שהוא ייהרג בגלל הרציחות שלו בעבר,<sup>90</sup> ולא בגלל הצו האלוהי שבספר דברים.<sup>91</sup>

היות ששמואל מוציא את המלך להורג לעיני ישראל, יש חשיבות רבה למסר היוצא מדברי שמואל אל אגג. מדוע שמואל לא מסביר לכל ישראל שהם חטאו בהפרת מצוות מחיית עמלק? הרי שמואל מזכיר את המצווה הזאת בתחילת הסיפור. מדוע שמואל מסביר שאגג מוצא להורג בגלל שהוא רצח במשך חייו, מידה כנגד מידה?

משתמע מדברי שמואל שאחרי שאגג נתפס חי הוא לא היה כלול עוד בציווי האלוהי שבספר דברים למחוק את עמלק מתחת השמיים.

נלמד מכאן שאחרי שהצבא העמלקי הובס והושמד קוימה המצווה של מחיית עמלק.

2. בסיפור שלאחר מכן שמואל מצטווה למשוך מלך חדש על ישראל. ה' מדריך אותו לאן ללכת ומזהיר אותו<sup>92</sup> פעמיים לעשות בדיוק את אשר יצווה עליו.<sup>93</sup> זו הפעם היחידה במקרא כולו שה' מזהיר נביא. מדוע ה' חושש ששמואל לא ימלא את שליחותו בדיוק? ייתכן שהחשש הוא ששמואל לא ימשיך מלך חדש במקום שאול. אולם האזהרה היא למשוך למלך את האדם הנכון, ולא להימנע מעצם השליחות למשוך מלך חדש. לכן הרושם הוא ששמואל לא נהג כשורה בשליחות האחרונה שלו, ועל כן אלוהים מזהיר אותו שהפעם עליו לקיים בדיוק את רצונו.<sup>94</sup> המעשה היחיד שיכול להיות שלילי בהופעתו הקודמת בתפקיד נביא ה' הוא הוצאתו להורג של אגג.

86. Younger (supra fn. 3), p. 227

87. N. Na'aman, 'Royal Inscription versus Prophetic Story, Mesha's Rebellion according to Biblical and Moabite Historiography', L. L. Grabbe (ed.), *Ahab Agonistes: The Rise and Fall of the Omri Dynasty* (Library of Hebrew Bible / Old Testament Studies, 421), London–New York 2007, pp. 145–183

88. ראו: M. Liverani, "Untruthful Steles": Propaganda and Reliability in Ancient Mesopotamia, S. C. Melville, A. L. Slotsky (eds.), *Opening the Tablet Box: Near Eastern Studies in Honor of Benjamin R. Foster*, Leiden 2010, pp. 229–244

89. 'פֶּה אָמַר ה' צְבָאוֹת פְּקֹדֵי אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה עֲמֶלְק לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שָׁם לוֹ בְּדֶרֶךְ בְּעֵלְתוֹ מִצְרַיִם' (שמ"א טו 2).

90. ראו בין השאר: מ' גרסיאל, 'כאשר שכלה מנשים חרבך כן תשכל מנשים אמך', ש' אברמסקי ומ' גרסיאל (עורכים), **ספר שמואל א**, ירושלים–רמת גן 1985, עמ' 148.

91. 'וְהָיָה בְּהִנֵּית ה' אֶלְלִיקִיד לָךְ מִכָּל אֲיִכִּיךָ מִסָּבִיב בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֶלְלִיקִיד נָתַן לָךְ נִחְלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחָה אֶת זִכְרֵ עֲמֶלְק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשְׁכַּח' (דב' כה 19).

92. כך לפי בריאפּרַת (לעיל הערה 58), עמ' 209, ועוד. מלבי"ם רוצה להגן על שמואל, וטוען שאין כאן אזהרה אלא פתרון של ה' לפחד שמואל שייאלץ לשקר. ראו: פירוש מלבי"ם לשמ"א טז 2, על התורה, [https://mg.alhatorah.org/Full/Shemuel\\_I/16.7#e0nf](https://mg.alhatorah.org/Full/Shemuel_I/16.7#e0nf). בשלב הראשון ה' שולח אותו אל בית לחם בלי להסביר לו לשם מה. רק שם הוא יגיד לו למשוך מלך חדש (פירוש מלבי"ם לשמ"א טז 1, שם).

אולם דבריו אינם פשט, כי הסיפור מתחיל בהודעת ה' אל שמואל שעליו ללכת לבית לחם כדי למשוך מלך חדש על ישראל. ראו את הפסוקים בהערה 93 להלן.

93. 'וַאֲמַר ה' אֶל שְׁמוּאֵל [...] מִלֵּא קִרְנֶךָ שָׁמָּה וְלֹךְ אֲשַׁלְחֶךָ אֵל יִשְׂרָאֵל הַלְחָמִי כִּי רְאִיתִי בְּבָנָיו לִי מֶלֶךְ [...] וְאַנְכִּי אוֹדִיעֶךָ אֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וּמִשְׁחָה לִּי אֶת אֲשֶׁר אֲמַר אֵלֶיךָ' (שמ"א טז 1–3).

94. גרסיאל טוען שההדגשה באה כדי להבהיר לשמואל שלא להתנהג כמו שאול. כי בפעם הראשונה שחטא שאול, שמואל אמר לו: 'וְהוֹדַעְתִּי לָךְ אֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה' (שמ"א י 8), וה' אמר לשמואל 'וְאַנְכִּי אוֹדִיעֶךָ אֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה' (שמ"א טז 3). שניהם טעו בראיה. המלך הסביר את עצמו: 'כִּי רְאִיתִי כִּי נִפְץ הָעָם מִעָלַי וְאֵתָה לֹא בָאתִי לְמוֹעֵד הַנִּימִים וּפְלִשְׁתִּים נֶאֱסָפִים מִקְּמִשׁ' (שמ"א יג 11). וה' מסביר לשמואל 'אַל תִּבְטֹחַ אֶל מַרְאֵהוּ וְאֶל גִּבּוֹהַּ קוֹמָתוֹ כִּי מֵאֲסִיתָהוּ כִּי לֹא אֲשֶׁר יִרְאָה הָאָדָם כִּי הָאָדָם יִרְאָה לְעֵינָיִם נֹה' יִרְאָה לְלֵבָב' (שמ"א טז 7). בולט הקשר הלשוני בין ההתגוננות של שאול ובין נזיפת ה' בשמואל. אולם לא כך הקשר התמטי בין דברי שאול לאזהרה ה' את שמואל. הרי שמואל נשלח למשוך מלך חדש על ישראל בגלל החטא האחרון של שאול, ניהולו את מלחמת

שמואל אף נענש וה' משפיל אותו.<sup>95</sup> ה' היודע כול היה יכול למנוע את השפלת שמואל בפני בית ישי, ובמקום להסביר לו מראש שלא ילך שבי אחרי מראה עיניו, גורם לו לטעות לעיני כולם<sup>96</sup> ומאלץ אותו להסביר לכל הנוכחים ש'הרואה'<sup>97</sup> אינו רואה עוד.<sup>98</sup>

נלמד מכאן שההשערה שלי, שהציווי למחוק את עמלק מתייחס אך ורק ליכולת הצבאית שלו, כנראה נכונה.

3. בספרי יהושע ושופטים ובמצאים הארכאולוגיים קיים פער עצום בין תיאורי ההשמדה המוחלטת והכללית של האוכלוסייה הכנענית<sup>99</sup> ובין:

א. התיאור בספר שופטים שלפחות מקצת האוכלוסייה נשארה בחיים.<sup>100</sup>

ב. השרידים שנמצאו בחפירות העיר לכיש הנושאים את שמו של פרעה רעמסס השלישי, שחי במחצית השנייה של המאה ה"ב לפסה"נ (1157-1188). לא נמצאה שכבת חורבן שאפשר לקשור למאות

עמלק, ולא בגלל חטאו הראשון, הקרבת קורבן! לכן מתאים לטעון שהקשר הלשוני הוא אזהרה לשמואל שלא לבחון את המועמד למלוכה בעיניים אנושיות. ההדגשה הכפולה של ה' אל שמואל, עשה רק מה שאומר לך, באה בתגובה למעשה שמואל בסיפור האחרון, הריגת אנג. הוא לא צווה על כך ולא התכוון בהתחלה לעסוק בבעיה. אחרי שהודיע לשאול שה' אינו רוצה אותו עוד למלך פנה לחזור הביתה. רק אחרי שנעתר להפצרות שאול להשתחוות יחד לה' הרג את אנג (אברמסקי וגרסיאל [לעיל הערה 90], עמ' 150).

95. 'כי לא אשר יראה האדם – אף על פי שקראת לעצמך רואה, שאמרת לשאול "אנכי הרואה" (ש"א ט 19), כאן אני מודיעך שאינך רואה' (פירוש רש"י לש"א טז 7). חוקרים מעריכים שבסיפור זה המילה המנחה היא מהשורש רא"ה. ראו: בראפרת (לעיל הערה 58), עמ' 207–209; M. Kessler, 'Narrative Technique in 1 Sm 16:1-13', *The Catholic Biblical Quarterly*, 32 (1970), pp. 543–554, esp. fn. 29; R. Alter, *Ancient Israel: The Former Prophets: Joshua, Judges, Samuel and Kings: A Translation [from the Hebrew] with Commentary*, New York 2013, 'he saw Eliab' (1 Sm 16:6).

96. 'וַיָּרָא אֶת אֱלִיאֵב בְּיָאמֶר אֶדְ נָגַד ה' מְשִׁיחוֹ' (ש"א טז 6). רש"י בפירושו על אתר מסביר שהוא אמר כך בלבד, חשב אבל לא אמר זאת בקול רם: 'ויאמר אך נגד יי' משיחו – ויאמר בלבד'. דבריו אפשריים בשלב זה של הסיפור, אבל בהמשך מתברר ששמואל דיבר בקול רם: 'וַיִּקְרָא יִשְׁרָאֵל אֶל אֱבִינֶכָב וַיַּעֲבְרֵהוּ לִפְנֵי שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר גַּם בְּנֵה לֹא כָהֵר ה' (ש"א טז 8). אם אפשר להבין מפסוק 5 ששמואל רואה את כל בניו של ישי, 'וַיִּקְדֹּשׁ אֶת יִשְׁרָאֵל וְאֶת בְּנָיו וַיִּקְרָא לָהֶם לְנֵבֻחַ', הרי מתברר בפסוק 8 שישי העביר בפני שמואל בן אחר בן. היות שלא מסופר ששמואל ביקש זאת מישי, ההסבר היחיד הפנים-ספרותי הוא שאחרי ששמואל אמר בקול רם: 'נָגַד ה' מְשִׁיחוֹ', המשיך בקול רם: 'טעית'. אז הבין ישי מעצמו ששמואל בא להמליך מלך חדש מתוך ילדיו. רד"ק מתלבט: 'ויאמר אך נגד ה' משיחו – פי' אמר בלבד או בפיו' (פירוש רד"ק לש"א טז 6). לדעת מלבי"ם פסוק 8 מתחייב מההקשר, שמואל דיבר כל הזמן בקול רם: 'ויקרא (ישי) – אחר שראה שלא נבחר אליאב'.

97. 'וַיִּגַּשׁ שְׁאוּל אֶת שְׁמוּאֵל בְּתוֹךְ הַשָּׁעַר וַיֹּאמֶר הֲגִידָה נָא לִי אֵי זֶה בֵּית הָרֹאֶה. וַיַּעַן שְׁמוּאֵל אֶת שְׁאוּל וַיֹּאמֶר אֲנִכִּי הָרֹאֶה' (ש"א ט 18–19).

98. 'ויאמר ה' אל שמואל אל תפס אל מראהו ואל גבה קומתו כי מאסתיהו כי לא אֲשֶׁר יִרְאֶה הָאָדָם כִּי הָאָדָם יִרְאֶה לְעֵינָיו וְה' יִרְאֶה לְלֵבָב' (ש"א טז 7).

99. 'וְאֵת מִקְדָּה לְכַד יְהוֹשֻׁעַ בְּיוֹם הַהוּא וַיָּבֶקֶה לְפִי חֶרֶב וְאֵת מַלְכָּה הַחֶרֶם אוֹתָם וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ לֹא הָשִׁיר שְׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמִלְחָה מִקְדָּה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמִלְחָה יְרִיחוֹ. וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִמִּקְדָּה לְבִנְיָה וַיִּלָּחֶם עִם לְבִנְיָה. וַיִּמָּן ה' גַּם אוֹתָהּ בְּיַד יִשְׂרָאֵל וְאֵת מַלְכָּה וַיָּבֶקֶה לְפִי חֶרֶב וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ לֹא הָשִׁיר שְׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמִלְחָה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמִלְחָה יְרִיחוֹ. וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִמִּלְכָּה לְכִישָׁה וַיִּסּוּ עָלֶיהָ וַיִּלָּחֶם בָּהּ. וַיִּמָּן ה' אֶת לְכִישָׁה בְּיַד יִשְׂרָאֵל וַיִּלְכְּדָהּ בְּיוֹם הַשָּׁנִי וַיָּבֶקֶה לְפִי חֶרֶב וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְלִבְנָה. אִזְ עָלָה הָרֶם מִלֶּךְ גִּזְרָה לְעֹזֵר אֶת לְכִישָׁה וַיִּכְשֹׁף וַיְהוֹשֻׁעַ וְאֵת עִמּוֹ עַד בְּלִית הָשִׁיר לוֹ שְׂרִיד. וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלְכִישָׁה עֲגֻלָּה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ בְּיוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ בְּיוֹם הַהוּא הִחָרִים כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְלִישָׁה. וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִעֲגֻלָּה לְחִבְרוֹנָה וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת מַלְכָּה וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ לֹא הָשִׁיר שְׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמִלְחָה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמִלְחָה יְרִיחוֹ. וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלְכִישָׁה עֲגֻלָּה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ בְּיוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְלִישָׁה. וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִעֲגֻלָּה לְחִבְרוֹנָה וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת מַלְכָּה וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ לֹא הָשִׁיר שְׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמִלְחָה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמִלְחָה יְרִיחוֹ. וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלְכִישָׁה עֲגֻלָּה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ בְּיוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְלִישָׁה. וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִעֲגֻלָּה לְחִבְרוֹנָה וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת מַלְכָּה וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ לֹא הָשִׁיר שְׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמִלְחָה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמִלְחָה יְרִיחוֹ. וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלְכִישָׁה עֲגֻלָּה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ בְּיוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְלִישָׁה. וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִעֲגֻלָּה לְחִבְרוֹנָה וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת מַלְכָּה וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ לֹא הָשִׁיר שְׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמִלְחָה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמִלְחָה יְרִיחוֹ. וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלְכִישָׁה עֲגֻלָּה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ בְּיוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְלִישָׁה. וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִעֲגֻלָּה לְחִבְרוֹנָה וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת מַלְכָּה וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ לֹא הָשִׁיר שְׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמִלְחָה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמִלְחָה יְרִיחוֹ. וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלְכִישָׁה עֲגֻלָּה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ בְּיוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְלִישָׁה. וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִעֲגֻלָּה לְחִבְרוֹנָה וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת מַלְכָּה וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ לֹא הָשִׁיר שְׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמִלְחָה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמִלְחָה יְרִיחוֹ. וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלְכִישָׁה עֲגֻלָּה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ בְּיוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְלִישָׁה. וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִעֲגֻלָּה לְחִבְרוֹנָה וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת מַלְכָּה וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ לֹא הָשִׁיר שְׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמִלְחָה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמִלְחָה יְרִיחוֹ. וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלְכִישָׁה עֲגֻלָּה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ בְּיוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְלִישָׁה. וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִעֲגֻלָּה לְחִבְרוֹנָה וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת מַלְכָּה וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ לֹא הָשִׁיר שְׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמִלְחָה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמִלְחָה יְרִיחוֹ. וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלְכִישָׁה עֲגֻלָּה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ בְּיוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְלִישָׁה. וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִעֲגֻלָּה לְחִבְרוֹנָה וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת מַלְכָּה וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ לֹא הָשִׁיר שְׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמִלְחָה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמִלְחָה יְרִיחוֹ. וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלְכִישָׁה עֲגֻלָּה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ בְּיוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְלִישָׁה. וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִעֲגֻלָּה לְחִבְרוֹנָה וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת מַלְכָּה וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ לֹא הָשִׁיר שְׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמִלְחָה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמִלְחָה יְרִיחוֹ. וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלְכִישָׁה עֲגֻלָּה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ בְּיוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְלִישָׁה. וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִעֲגֻלָּה לְחִבְרוֹנָה וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת מַלְכָּה וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ לֹא הָשִׁיר שְׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמִלְחָה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמִלְחָה יְרִיחוֹ. וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלְכִישָׁה עֲגֻלָּה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ בְּיוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְלִישָׁה. וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִעֲגֻלָּה לְחִבְרוֹנָה וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת מַלְכָּה וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ לֹא הָשִׁיר שְׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמִלְחָה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמִלְחָה יְרִיחוֹ. וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלְכִישָׁה עֲגֻלָּה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ בְּיוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְלִישָׁה. וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִעֲגֻלָּה לְחִבְרוֹנָה וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת מַלְכָּה וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ לֹא הָשִׁיר שְׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמִלְחָה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמִלְחָה יְרִיחוֹ. וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלְכִישָׁה עֲגֻלָּה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ בְּיוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְלִישָׁה. וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִעֲגֻלָּה לְחִבְרוֹנָה וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת מַלְכָּה וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ לֹא הָשִׁיר שְׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמִלְחָה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמִלְחָה יְרִיחוֹ. וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלְכִישָׁה עֲגֻלָּה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ בְּיוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְלִישָׁה. וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִעֲגֻלָּה לְחִבְרוֹנָה וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת מַלְכָּה וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ לֹא הָשִׁיר שְׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמִלְחָה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמִלְחָה יְרִיחוֹ. וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלְכִישָׁה עֲגֻלָּה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ בְּיוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְלִישָׁה. וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִעֲגֻלָּה לְחִבְרוֹנָה וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת מַלְכָּה וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ לֹא הָשִׁיר שְׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמִלְחָה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמִלְחָה יְרִיחוֹ. וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלְכִישָׁה עֲגֻלָּה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ בְּיוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְלִישָׁה. וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִעֲגֻלָּה לְחִבְרוֹנָה וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת מַלְכָּה וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ לֹא הָשִׁיר שְׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמִלְחָה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמִלְחָה יְרִיחוֹ. וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלְכִישָׁה עֲגֻלָּה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ בְּיוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְלִישָׁה. וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִעֲגֻלָּה לְחִבְרוֹנָה וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת מַלְכָּה וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ לֹא הָשִׁיר שְׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמִלְחָה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמִלְחָה יְרִיחוֹ. וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלְכִישָׁה עֲגֻלָּה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ בְּיוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְלִישָׁה. וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִעֲגֻלָּה לְחִבְרוֹנָה וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ. וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת מַלְכָּה וְאֵת כָּ



שקדמו לרעמסס השלישי. העיר חרבה בסוף המאה ה"ב.<sup>101</sup> לכן לא יכלה לכיש להיכבש בתקופת יהושע (יהו' י 31–32).<sup>102</sup>

ההנחה שבעולם המקרא כל תיאורי השמדת עם מוחלטת עוסקים אך ורק בשיתוק מוחלט של הכוח הצבאי מסבירה את כל הסתירות האלה.

## נספח

### תוכנת המחשב

מטרת התוכנה היא למצוא את מספר הלידות המתאים ביותר לסך של 32,000 בנות קטנות. משהתקבל מספר זה אפשר לחשב בקלות את מספר הבנים בני ה'13, ובני ה'20, את מספר החיילים המרבי האפשרי ואת מספר המשפחות.

Begin {התוכנה היא בשפת פסקל. בחרתי בה כי שפת התוכנה היא בעצם האלגוריתם}

9 div 32000 hathala:= {לתחילת התוכנית קביעה שרירותית של מספר הבנות שנולו. התוכנה תבדוק את סבירות המספר, ותכוון אותו עד שתמצא את המספר המתאים ביותר}

repeat

{מספר הבנות עד גיל שנה, שהוא 80% ממספר הלידות} shum:=hathala\*48 div 5

{התוכנה בודקת אם מספר הלידות המשווער מתאים לקבוצה של 32,000 בנות 13. אם המספר ההתחלתי גבוה מדי, מפחיתים אותו. אם הוא נמוך מדי מעלים אותו עד שמתקבל מספר לידות שבגיל 13 יתן סך של 32,000 בנות}

if shum>32000 then begin hefresh:=(shum-32000) div 12; hathala:=hathala-hefresh; end;

if shum<32000 then begin hefresh:=(32000-shum) div 12; hathala:=hathala+hefresh; end;

until ((shum<32007) and (shum>31093));

banot:=hathala; banimgil13:=hathala\*97 div 100; {יחס הבנים-בנות הוא 0.97}

banimgil20:=banimgil13\*9 div 10; {10% ממספר בני ה'13, גיל הצבא: 20, גיל הצבא: 13}

shum:=banimgil20\*7; {מספר הגברים הבוגרים בני 20–27, תוחלת החיים הממוצעת}

mispar\_mevugarim:=gil13\*15; {מספר הגברים הבוגרים בני 13–27}

memutsa\_rashei\_tson\_lemishpaha:= 675000 div mispar\_mevugarim;

end.

101. D. Ussishkin, 'A Synopsis of the Stratigraphical, Chronological and Historical Issues', D. Ussishkin (ed.), *The Renewed Archaeological Excavations at Lachish (1973–1994)*, Tel Aviv 2004, pp. 60–78.

102. ש' אחיטוב, **יהושע** (מקרא לישראל), תל אביב תשנ"ו, עמ' 175.